

*Володимир Комар,
старший викладач кафедри теорії
і методики фізичного виховання
факультету фізичного виховання
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини
Руслан Чарієв,
студент II курсу
факультету фізичного виховання
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини*

РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ І КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ УМАНЩИНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.

Виникнення передумов для організованих походів та подорожей пов'язано, очевидно, із ранішнім періодом історії людства, коли племена чи родини в пошуках кращих умов для існування були змушені здійснювати тривалі походи.

Недаремно співається в давній українській пісні: «Молодому козаченьку мандрівочка пахне». Адже подорожування було властиве передовій, допитливій молоді в усьому світі, а тим паче українському лицарству, шляхетному стану. Віддавна відомі українські мандрівні дяки, що сприяли розвиткові традиції мандрувати і в пошуках знань, і задля розповсюдження знань. Саме такі традиції породили знаних в українській та світовій культурі вчених Юрія Котермака (Дрогобича), Василя Барського, мандрівного філософа Григорія Сковороду.

Тарас Шевченко «сходив малими босими ногами» і потім, повернувшись на Батьківщину дорослим, – чи не всю Наддніпрянську Україну й Волинь. Яскраві сліди цих мандрівок – у його творчості.

У більш пізній період розвитку суспільства виникає необхідність у спеціальних експедиціях для вивчення окремих районів, культурних цінностей, пошуку корисних копалин, уточнення географічних характеристик про землю та вивчення історії краю. Цей й послужило передумовою для виникнення й подальшого розвитку організованих походів і подорожей.

На початку 50-х років на Уманщині посилюється система організованих і методичних заходів, які сприяють розвитку туризму як засобу фізичного виховання та освітньо-виховної роботи.

У післявоєнні роки значна увага приділяється шкільному туризму. В цей період найпоширенішими формами позакласної і позашкільної роботи учнів були: масові спортивні ігри; військово-спортивні й туристично-краєзнавчі походи; екскурсії та інше.

У цей час за ініціативою комсомольських та піонерських організацій в Умані почали створюватись позакласні й позашкільні організації та установи: міський туристичний клуб (голова Юрловський Сигізмунд Францович), членами якого було багато учнів; загони Червоних слідопитів «Факел» СШ № 4 та «Орлятко» СШ № 6; загін юних слідопитів та загін юних черняхівців при міському будинку піонерів.

Туризм був пов'язаний із суспільно-корисною працею, краєзнавчою роботою та проходженням маршрутів, що пролягають через мальовничі куточки СРСР.

Так, з 23 червня по 4 липня 1961 року учні СШ № 14 в кількості 15 осіб на чолі з Юрківським С. Ф. пройшли маршрутом по Карпатах, під час якого проводились екскурсії та збір росин даного регіону для шкільного гербарію [1].

З 22 червня по 15 липня 1962 року учнями цієї ж школи в кількості 25 осіб під керівництвом Юрківського С. Ф. був пройдений маршрут автотуризму по таких містах: Дніпропетровськ, Краснодар, Ростов-на-Дону, Краснодар, Орджонікідзе, Тбілісі, Батумі, Сухумі. Під час цієї подорожі учні відвідували музеї, проводились екскурсії на виробничі установи тощо [2].

З 6 по 26 липня 1965 року Уманським міським туристичним клубом був проведений з учнями СШ № 2 в кількості 25 осіб пішохідний туристичний похід I категорії складності по Рокскському перевалу (маршрут № 44) – керівник групи Юрловський С. Ф. [3].

В 1967 році в м. Умані на базі міського будинку піонерів проводиться зліт юних черняхівців. На цей зліт прибули загони з Москви, Ленінграду, Литви, Києва та Черняхівська. А в 1969 році проводиться зліт юних слідопитів, приурочений 25 річниці Корсунь-Щевченівської битви.

13 березня 1970 року в регіональній газеті «Уманська зоря» публікується стаття Юрківського С. Ф. «Туризм – це корисно»:

«В травні минулого року ЦК КПРС, Рада Міністрів СРСР і ВЦРПС прийняли постанову “Про заходи по дальшому розвитку туризму і екскурсії в країні”. Ця постанова є не тільки важливим документом для первинних організацій, а й знаменує собою новий етап в організації відпочинку і підвищення культурного рівня населення.

Профспілкові організації міста, туристські секції проводили певну роботу. Зараз у Умані нараховується 31 туристична секція. Багато підприємств, установ, навчальних закладів, зокрема, завод “Мегомметр”, змішторг, вітамінний завод, мають свої спортивно-оздоровчі острови на березі Чорного моря та річці Південний Буг, всього ж їх нараховуються 11. Тут лише минулого року відпочило 4500 чоловік. Багато учнів шкіл № 2, 4, 12 та інших подорожували по ленінських місцях.

Серед добровільних спортивних товариств Умані найкраще ця

робота ведеться в ДСТ “Спартак” (голова товариства Хорсак В. П.).

В місті є багато туристів-ентузіастів, які не тільки самі захоплюються подорожами, але й залучають до нього багато людей. Це вчитель географії школи № 4 М. Г. Симоненко, викладач Уманського педінституту І. Я. Романовський, який підготував 26 значкістів “турист СССР” та багато інших.

Працівники Уманського педінституту М. Т. Мартинюк, В. А. Комар та студенти цього вузу О. Косенко, Р. Гула брали участь в обласних змаганнях по орієнтуванню на місцевості і завоювали призові місця.

Уманський міський комітет партії та виконком міської Ради депутатів трудящих в кінці січня цього року прийняли спільну постанову, в якій намітили конкретні заходи, що сприятимуть дальшому розвитку туризму, подорожей та екскурсій серед трудящих нашого міста. Передбачено в цьому році створити в Умані екскурсійне бюро, базу прокату інвентаря та спортивного спорядження. В наступних роках в нашому місті вестиметься будівництво споруд для послуг туристів.

Перед нашими міськими радами профспілок, місцевими, заводськими, і фабричними комітетами стоїть завдання ширше сприяти розвитку оздоровчої роботи серед населення.

Черкаська обласна рада по туризму організовує в цьому році поїздки по ленінських місцях, місцях революційної, бойової та трудової слави. Слід профспілковим організаціям якомога більше трудящих залучати до цих подорожей.

Рішенням бюро МККП України і виконком міськради депутатів трудящих передбачалося виділити приміщення для міського клубу туристів. На даний час клуб вже працює. Тут ви можете одержати кваліфіковані поради, одержати відповіді на будь-яке запитання. Незабаром при клубі почне функціонувати школа по підготовці туристських організаторів, інструкторів та керівників багатоденних походів.

Той, хто бодай раз побував в туринській подорожі, належно оцінив її велику оздоровчу і пізнавальну користь, неодмінно вирушить в неї знов і знову, бо ж туризм – це чудово» [12].

4 липня 1970 року 26 студентів Уманського педінституту на чолі з Юрківським С. Ф. вирушає в пішохідний туристичний похід III категорії складності на Кавказ. Під час походу студенти вивчають місцевий ландшафт, відвідують історичні місця, відпрацьовують на практиці елементи туристичної техніки [4].

В травні 1971 року в Білогрудівському лісі були проведені змагання з спортивного орієнтування, в яких взяли участь 22 представники з колективів фізкультури і спорту педінституту, сільгоспінституту, медичних працівників, заводу «Мегометр» та інші. На дистанцію в 6,5 км учасники змагань мали виявити вміння користуватися топографічною

картою, компасом. Перше місце серед чоловіків зайняв М. Коломієць, друге – М. Гулін, третє – А. Ципяшук. У жінок переможецею стала Л. Слонська. На другу і третю сходинку п'єдисталу пошани піднялися відповідно О. Палада та В. Одуденко.

Добре попрацювала суддівська колегія, а особливо Ж. Б. Смуток, С. Тонкошкура, Т. Шапар, Г. Безносюк, В. Сидоренко.

Доводиться говорити про те, що в педучилищі і педучилищі несерйозно поставилися до змагань з спортивного орієнтування: учасники цих команд були зовсім невідготовлені і прибули без спортивної форми [13].

Літом 1972 року група студентів педінституту та група учнів різних шкіл м. Умань на чолі з Юрковським С. Ф. здійснює пішохідну туристичну подорож II категорії складності по Карпатах. Під час подорожі учасники відвідують краєзнавчі музеї та місцеві школи [5].

В червні 1973 року в Умані проводяться традиційний туристичний зліт піонерів шкіл міста. Цього року він був дводенний. В перший день змагань проводилися конкурси кашоварів, пісні біля вогнища та розміщення бівуаку. На другий день злету проводилися змагання з орієнтування на місцевості та подолання смуги перешкод. Цього року кращими були команди шкіл № 15, 8, 9, 4, багато учасників виконало нормативи II юнацького спортивного розряду [14].

Цього ж року в газеті «Уманська зоря» публікується стаття, присвячена подорожі на Кавказ. В подорожі взяли участь студенти педінституту та учні різних шкіл міста Умань. Група побувала на Баксанський ущелині, на перевалі Денгуз-Орун, при Ельбруссі. Вони відвідали музей обори при Ельбруссі в 1941–1942 рр., здійснили сходження на гору Чегет, подолали Головний Кавказький хребет.

Пам'ятними були відвідини Сухумі, де туристи були 8 днів. Оглянули музей Абхазії, ботанічний парк, інші визначні місця автономної республіки.

Теплоходом «Україна» прибули до Одеси, на шляху до якої зупинялися в Сочі, Туапсе, Новоросійську, Ялті, Севастополі [15].

У 1975 році здійснюється туристичний похід на перевал Головного Кавказького хребта, присвячений 30-тиріччю Перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні. В поході взяли участь студенти та школярі м.Умань. Вони піднялися на легендарну льодову фортецю Марухський перевал, де поклали квіти до обеліску Слави загиблим воїнам, а також на Халегу, перейшли Клухорський перевал і спустилися до Чорного моря в Сухумі [16].

1977 року на міському фіналі – Всесоюзної військово-спортивної гри «Зірниця» серед змагань стрільців, зв'язківців, пожежних також проводилися змагання з туризму. В цьому році кращими були туристи з

шкіл № 6, 7, 1 [17].

Поряд із спортивними туристичними походами в місті плідно працювали загони юних слідопитів, робота яких була направлена більше на історико-краєзнавчу роботу, а ніж на проходження категорійних походів. Як зазначалось вище при школах існували загони Червоних слідопитів. Найбільший розквіт їх роботи припадає на 1977–1981 роки.

4 роки загін Червоних слідопитів «Факел» сш № 4 і загін «Орлятко» сш № 6 були учасниками Всесоюзного «Пошуку – 80». Фінал першого туру відбувся в м. Москва, де «Факел» здобув III місце і був нагороджений грамотами і пам'ятними вимпелами. Фінал II туру відбувся в м. Умань. На початку травня 1977 року він брав участь у Молдавському регіональному зльоті, а 9 травня – в Українському зльоті (Кіровоград), де посів I місце і завоював червоний прапор ветеранів [8].



Пошуковий загін школи № 6. м. Умань „Пошук – 80”

При міському будинку піонерів у 1981 р. розпочинає роботу туристично-краєзнавчий гурток. Першим керівником цього гуртка був Ішук Р. О. Гурток спрямовує свою діяльність на вивчення Уманського району, його історію та ландшафту.

В 1982 р. на урочищі Панківському школярі м. Умань протягом двох днів змагалися з техніки пішохідного туризму і спортивного орієнтування.

В перший день команди шкіл пройшли понад 5 км, розбили на галявині намету, влаштувалися. А ввечері біля вогнища довго лунали пісні, танці, різні розповіді. Перед учнями виступила група туристів Уманського сільгоспінституту, яка виконала пісні в супроводі традиційного туристичного музичного інструмента – гітари. Відбулись конкурси на

кращий фотоальбом, значки, емблеми, туристську стінгазету.

Наступного дня зранку розпочались змагання. Одні команди вирушили на смугу перешкод: переправа по колоді, натягнутому мотузку і т.п., інші – за заданим азимутом мали пройти дистанцію в 1,5 тис. метрів через 3 контрольні пункти.

Суддівська колегія визнала переможцем у всіх видах змагань команду 8-мирічної школи № 6, якій було вручено кубок міському комсомолу і грамоту, друге місце посіла команда школи № 1, третє – школа № 9.

З спортивного орієнтування перше місце серед дівчаток посіла учениця 7-го класу школи № 6 Наталі Сіренко, серед хлопчиків – учень середньої школи № 9 Володимир Наконечний [18].

Через 2 роки відбувся традиційний зліт юних туристів шкіл міста, в якому взяли участь 12 команд. Юних туристів привітали інспектор міського відділу народної освіти Ю. В. Гекалюк, голова міського туристського клубу С. Ф. Юрківський, голова клубу туристів сільгоспінституту Р. Іщук. Серед учасників команд учасників молодшої групи (6–7 класи) перше місце посіла команда школи № 6, друге – школи № 9, третє – школи № 7. У старшій групі (8–9 класи) переможцями визнані команди середніх шкіл: № 12 – I місце, № 9 – II, № 7 – III. Рішенням суддівської колегії переможці змагань були заявлені на обласні змагання з туризму та взяли в них участь [19].

В 1985 р. Туристично-краєзнавчим гуртком Уманського будинку піонерів розпочато роботу по участі школярів в туристично-краєзнавчих експедиціях «Моя Батьківщина – СРСР» проводяться походи, екскурсії по місцях бойової та трудової слави радянського народу. Проводиться переписка з ветеранами піонерського руху та оформляється альбом цієї переписки; розробляється план екскурсій [11].

Найактивніші учасники туристського руху м. Умань – директор школи № 6 Юрківський С. Ф., Самборська Л. К. та завідувач методкабінетом Мелькаєв Н. П. В 1987 р. організують в Паньківському урочищі туристичні змагання серед шкіл № 2, 3, а вчителі та учні школи № 6 і працівники методкабінету забезпечували суддівство. Учасники змагань подолали туристичну смугу перешкод, в яку входили: переправа по бруску, навісна переправа, встановлення намету тощо. Учні добре відпочили, купалися, загоряли на сонечку, слухали цікаві розповіді вчителів. За день було пройдено близько 20 км [20].

В зв'язку з великим інтересом школярів до туризму 15 травня 1989 року в місті створюється станція юних туристів (директор Бабенко І. П.). На станції займаються учні різних шкіл міста, проводяться заняття та тренування з туристичної техніки. Працівники станції щорічно організують міські змагання з туризму; експедиції по вивченню рідного

краю тощо.

На даний час станція юних туристів є головною установою шкільного туристично-краєзнавчого руху в місті.

В умовах ідеологічного тиску туристично-краєзнавча робота в післявоєнний період в основному носила патріотичний характер. Але рівень організації та централізованості цієї роботи був на високому рівні. Поряд з патріотичним вихованням, якому приділялось домінуюче значення, туризм виконував три основні завдання: виховне, освітнє, оздоровче.

Список використаних джерел

1. Маршрутний лист. *Уманська середня школа*. 1961. № 14. 23 червня.
2. Маршрутний лист. *Уманська середня школа*. 1962. № 14. 22 червня.
3. Маршрутна книжка. *Уманський міський клуб туризму*. 1965. 5 липня.
4. Маршрутна книжка. *Черкаська обласна рада з туризму*. 1970. 3 липня.
5. Маршрутна книжка. *Черкаська обласна рада з туризму*. 1972. 1 липня.
6. Маршрутна книжка. *Черкаська обласна рада з туризму та екскурсій*. 1980. 25 травня.
7. Маршрутна книжка. *Черкаська обласна рада з туризму та екскурсій*. 1988. 20 червня.
8. Протокол № 2 (засідання педагогічної ради). *Уманський будинок піонерів*. 1979. 22 лютого.
9. Протокол № 1 (засідання педагогічної ради). *Уманський будинок піонерів*. 1980. 4 вересня.
10. Протокол № 3 (засідання педагогічної ради). *Уманський будинок піонерів*. 1982. 13 лютого.
11. Протокол № 1 (засідання педагогічної ради). *Уманський будинок піонерів*. 1985. 5 вересня.
12. Юрківський С. Ф. Туризм – це корисно. *Уманська зоря*. 1970. 13 березня.
13. Юрківський С. Ф. Змагання з спортивного орієнтування. *Уманська зоря*. 1971. 26 травня.
14. Юрківський С. Ф. Туристський зліт. *Уманська зоря*. 1973. 29 червня.
15. Юрківський С. Ф. Пізнавальна подорож. *Уманська зоря*. 1973. 4 серпня.
16. Юрківський С. Ф. Туристський похід. *Уманська зоря*. 1975. 17 вересня.
17. Москаленко Н. Фінал «Зірниці». *Уманська зоря*. 1977. 13 квітня.
18. Юрківський С. Ф. Змагання по туризму. *Уманська зоря*. 1982. 18 червня.
19. Удод О. Туристські старти. *Уманська зоря*. 1984. 20 червня.
20. Гирик І. Похід у природу. *Уманська зоря*. 1987. 1 липня.